

УДК 327-044.247(477+438)«1990/2014»

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.33.25>

ПОЛЬЩА Й УКРАЇНА В СХІДНОМУ ВИМІРІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД ІНТЕГРАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ (1990–2014 РОКИ)

Слова Тетяна,

кандидатка політичних наук, доцентка,
докторантка кафедри політології та державного управління
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0002-1059-5795

У статті проаналізовано роль Польщі й України в східному напрямі політики Європейського Союзу, зокрема в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції. Розглянуто економічні й політичні передумови вступу Польщі до ЄС і НАТО, ключові етапи реформ, зокрема впровадження «Плану Бальцеровича» та моделі «шокової терапії». Визначено основні виклики, з якими стикалася Польща на шляху до інтеграції, серед яких – скептицизм західних держав, опір росії, низька громадська підтримка, складність імплементації правових і технічних норм ЄС. Підкреслено роль політичної консолідації еліт у досягненні стратегічної мети вступу до європейських структур. Проаналізовано еволюцію відносин України з ЄС від перших контактів 1992 року до подій Революції Гідності. Особливу увагу приділено Угоді про партнерство і співробітництво (1994), Європейській політиці сусідства, ініціативі «Східне партнерство», а також впливу Помаранчевої революції на зміну європейського курсу. Висвітлено політичні, економічні й інституційні аспекти взаємодії України з ЄС, проблеми впровадження демократичних стандартів і боротьби з корупцією, а також роль Польщі як посередника й адвоката українських інтересів у європейських інституціях. Підкреслено значення досвіду Польщі для України в умовах сучасних викликів безпеки та необхідності проведення комплексних реформ. Зроблено висновок, що польська модель євроінтеграції може слугувати практичним орієнтиром для України, однак її адаптація потребує врахування національної специфіки, геополітичного контексту й внутрішніх реформаторських можливостей.

Окреслено часові межі – 1990–2014 роки – з основним фокусом на інтеграційних процесах до й після вступу Польщі до ЄС (2004) і впливі цих процесів на Україну.

Ключові слова: Польща, Україна, Європейський Союз, НАТО, Східне партнерство, євроінтеграція, Європейська політика сусідства, демократичні реформи.

Yelova Tetiana. Poland and Ukraine in the Eastern dimension of the European Union: integration experience and prospects for cooperation

The article examines the role of Poland and Ukraine in the Eastern dimension of the European Union's policy, with a particular focus on European and Euro-Atlantic integration processes. It analyses the economic and political preconditions for Poland's accession to the EU and NATO, key stages of reforms, including the implementation of the "shock therapy" model and the Balcerowicz Plan, which laid the foundation for the country's economic transformation. The study identifies the main challenges Poland faced on its integration path – scepticism from Western states, resistance from Russia, low public support, and the complexity of implementing EU legal and technical norms – as well as the mechanisms used to overcome them. Special emphasis is placed on the political consolidation of the elites around the integration course as a strategic state interest. The evolution of EU–Ukraine relations from the early 1990s to the post-2014 period is explored in detail. Particular attention is given to the Partnership and Cooperation Agreement (1994), the European Neighbourhood Policy, the Eastern Partnership initiative, and the impact of the Orange Revolution on Ukraine's European course. The article discusses political, economic, and institutional aspects of Ukraine–EU interaction, problems in implementing democratic standards and combating corruption, and Poland's role as an advocate and intermediary for Ukraine within European institutions. It is concluded that Poland's integration experience can serve as a practical model for Ukraine, provided that it is adapted to national specificities, the geopolitical context, and the country's internal reform potential. The findings contribute to understanding the interconnection between national reform agendas and broader EU strategic objectives in the Eastern neighbourhood.

The chronological framework of the study covers the period from 1990 to 2014, with a primary focus on the integration processes before and after Poland's accession to the European Union in 2004, and on the impact of these processes on Ukraine.

Key words: Poland, Ukraine, European Union, NATO, Eastern Partnership, European integration, European Neighbourhood Policy, democratic reforms.

Європейський Союз, становлення якого стало однією з найважливіших подій XX століття, виник під впливом комплексу економічних і політичних чинників. В економічному вимірі його створення зумовлено глобалізацією, формуванням міжнародного ринку, розвитком транснаціональних корпорацій, міжнародної кооперації, інвестиційних потоків і міграції робочої сили. У політичному контексті об'єднана

Європа розглядалася як інструмент колективного захисту від потенційної загрози, з якою окремі малі держави не могли б упоратися самотійно.

До середини 1990-х років політика ЄС щодо залучення країн Центрально-Східної Європи до інтеграційних процесів просувалася повільно. Паралельно постала потреба у виробленні стратегії взаємодії з державами, які найближчим часом не зможуть приєднатися до Союзу через відсутність необхідних політичних чи економічних передумов.

Практичний досвід трансформацій у країнах Центрально-Східної Європи є корисним для прискорення ринкових реформ і демократизації в постсоціалістичних суспільствах, зокрема в Україні. Його використання здатне зміцнити регіональну співпрацю, сприяти глибшій інтеграції та підвищити рівень безпеки.

Хронологічні рамки статті охоплюють період від початку 1990-х років (становлення перших контактів України й Польщі з ЄС, початок польських реформ) до після 2014 року (Революція Гідності й новий етап у відносинах ЄС-Польща-Україна-росія).

Метою дослідження є здійснення комплексного аналізу досвіду Республіки Польща в процесах європейської та євроатлантичної інтеграції, визначення його впливу на формування східного виміру політики Європейського Союзу й окреслення можливостей адаптації цього досвіду в українських умовах з урахуванням сучасних геополітичних викликів і внутрішніх реформаторських потреб.

Відповідно до поставленої мети, передбачено розв'язання таких наукових завдань: визначити ключові економічні та політичні передумови інтеграції Польщі до Європейського Союзу й Організації Північноатлантичного договору; проаналізувати основні етапи та результати польських реформ, зокрема впровадження моделі «шокової терапії» й реалізацію «Плану Бальцеровича»; ідентифікувати основні виклики та перешкоди на шляху польської інтеграції й визначити механізми їх подолання; дослідити еволюцію відносин між Україною та Європейським Союзом у 1992–2014 роках із виокремленням етапів поглиблення співпраці та факторів, що її ускладнювали; оцінити роль Польщі як стратегічного посередника й адвоката України в європейських структурах; сформулювати рекомендації щодо використання польського досвіду в процесі євроінтеграції України з урахуванням національної специфіки та геополітичних умов.

Методологічну основу дослідження становить міждисциплінарний підхід, що поєднує елементи політичної науки, міжнародних відносин і європейських студій. Використано такі методи наукового аналізу: історико-хронологічний метод – для відтворення послідовності ключових етапів інтеграційних процесів Польщі й України; порівняльний аналіз – для виявлення подібностей і відмінностей у досвіді реформування та взаємодії з євроатлантичними структурами; інституційний аналіз – для дослідження ролі й впливу інституцій ЄС і НАТО, а також національних органів влади у формуванні інтеграційної політики; аналіз документів – опрацювання міжнародних договорів, стратегічних програм, офіційних звітів ЄС, національних нормативно-правових актів і публікацій провідних дослідників; системний підхід – для комплексного розгляду євроінтеграції як багатофакторного процесу, що охоплює політичні, економічні, соціокультурні та безпекові виміри.

У 1990-х роках країни Центрально-Східної Європи підписали з ЄС Європейські угоди, спрямовані на майбутнє членство, зниження торговельних бар'єрів, розвиток співпраці в економічній, фінансовій, технічній, культурній сферах і політичний діалог. Це стало основою для поступової економічної й політичної інтеграції з ЄС. До набуття ними чинності ЄС уклав із Польщею, Угорщиною, Чехією, Словаччиною, Румунією та Болгарією Тимчасові угоди, а з Естонією, Латвією, Литвою та Словенією – угоди про вільну торгівлю. Наприкінці 1990-х років інтеграція вимагала від країн регіону відповідності Копенгагенським критеріям (1993 рік): дотримання політичних та економічних стандартів, а також прийняття інституційних і правових норм ЄС. Формування такої нормативної та інституційної бази стало ключовою умовою реалізації їхніх євроінтеграційних стратегій.

Однією з тенденцій євроінтеграції стало переосмислення значення національної спільності. Приєднання до наднаціональних об'єднань є добровільним, тож нав'язування інтеграційних моделей новим незалежним державам неприпустиме. У ЦСЄ існував опір «європеїзації» й «вестернізації», зокрема через заклики до збереження національних цінностей та обмеження іноземного капіталу. Подібне несприйняття інтеграції спостерігалось й в окремих західних країнах, які не бажали відкривати свої ринки для імпорту з регіону.

Україна, обравши європейський курс, прагне поєднати демократичний досвід розвинених держав зі збереженням національної ідентичності. У цьому корисним є досвід Польщі, яка за два десятиліття провела масштабні реформи, створила правову державу, розвинене громадянське суспільство та зміцнила економіку, значною мірою завдяки вступу до НАТО та ЄС. На початку інтеграції Польщі до ЄС

і НАТО її становище нагадувало нинішню ситуацію України: скепсис Заходу, спротив росії, іноземні війська на території, низька підтримка населення й побоювання втрати незалежності. Проте політичним елітам вдалося консолідуватися навколо інтеграції як головного державного інтересу. Попри помилки та суперечки, результат виявився успішним: у 2009 році членство в ЄС схвалювали понад 75% поляків, а вступ до НАТО – понад 80%, проти виступали лише 11% [45].

Україна часто орієнтується на польський досвід, зокрема на модель «шокової терапії». У 1990 році Польща запровадила «План Бальцеровича» – радикальну програму переходу від планової до ринкової економіки з акцентом на жорстку фінансову політику. Вона стала першою країною ЦСЄ, чия економічну стратегію підтримав МВФ, отримавши фінансову допомогу від міжнародних організацій та урядів інших держав. Уже тоді були помітні позитивні результати та структурні зміни в економіці.

Водночас складна нормативна база створювала труднощі для країн-кандидатів. З 2000 року між Польщею та ЄС виникли суперечки щодо сільського господарства, доступу до структурних фондів, прямих дотацій і тривалості перехідного періоду у сфері вільного переміщення людей. Лише Угорщина й Чехія успішно впроваджували технічні стандарти ЄС, що підтверджувало тривалий і непростий характер інтеграційних процесів. Початок формальних контактів України з ЄС датується 1992 роком, коли відбулися перші зустрічі керівництва. У 1993 році в Києві відкрилося представництво Єврокомісії, а в 1994 році Рада ЄС визначила пріоритети співпраці: підтримка прав людини, розвиток демократії та ринкової економіки, модернізація енергетичного сектору. На саміті в Корфу 1994 року основою відносин стала Угода про партнерство і співробітництво, що набула чинності в 1998 році. Вона передбачала регулярні зустрічі на найвищому рівні, роботу спільних органів, а також координацію зовнішньої політики й безпеки включно з модернізацією енергетики й Чорнобиля [13; 44].

Того ж 1994 року Рада міністрів видала спільну позицію щодо цілей і пріоритетів співпраці з Україною. Рада висловила готовність ЄС розвивати й зміцнювати відносини з Україною з метою розвитку демократичних інститутів і підтримки її в контактах із МВФ [36]. Тільки в середині 1990-х років Україна зробила практичні кроки в напрямі приєднання до міжнародних організацій і підписання договорів, заявила про свою готовність бути частиною міжнародного демократичного співтовариства, у 1995 році стала членом Ради Європи. З другої половини 1990-х років Україна продовжувала стверджуватися в членстві із ЄС. У квітні 1996 року Президент України Л. Кучма на Парламентській асамблеї Раді Європи прямо заявив, що мета України – стати членом ЄС. Пізніше, у червні 1998 року, держава прийняла Національну стратегію інтеграції до ЄС, у якій зазначено, що довготерміновою, стратегічною метою є повне членство в ЄС [31].

У липні 2001 року польський уряд Є. Бузека звернув увагу своїх європейських партнерів на те, що в найближчому майбутньому ЄС буде на Сході межувати з країнами, у яких тільки формується демократія й громадянське суспільство. На його переконання, це могло, з одного боку, створити для ЄС додаткові проблеми, з іншого – відкрити низку нових можливостей для розвитку співробітництва [2]. На думку деяких дослідників, більш тісні відносини з ЄС зумовлені здійсненням прогресу країн-партнерів у реалізації таких цінностей, як демократія, законність, повага до прав людини, а також утвердження принципів ринкової економіки, збалансованого розвитку й ефективного управління. Одночасно ЄС був зобов'язаний надавати підтримку реформаторським діям у сусідніх країнах, сприяючи поліпшенню якості державного управління [39].

Оскільки йшлося про зміщення центру Європи в бік України, то Європейська Комісія підкреслила, що відносини ЄС з Україною та росією є найважливішими, вони визначатимуть долю Європейського континенту. У жовтні 2002 року в польській газеті («Kierunek Europe», *Wprost*, 6 October 2002) були наведені такі слова Прем'єр-міністра України А. Кінаха про позицію нашої країни: «Україна чітко визначила свій європейський вибір. Вступити до ЄС є нашим засобом для досягнення високих стандартів в економіці й суспільному житті. Однак це процес, який вимагає відповідної підготовки ... У 2003 році ми хотіли б бути в групі держав, близьких до ЄС, а у 2004 році – бути готовими до повноправного членства». Натомість Представник ЄС із загальної зовнішньої політики й політики безпеки Х. Солана під час конференції «Україна в Європі», що відбулася у Варшаві 2002 року, заявив, що внутрішньополітична ситуація в Україні «не наближає її до європейських інститутів» [25].

У березні 2003 року схвалені нові параметри стосунків із росією західними державами СНД і Південного Середземномор'я – країн, які не були потенційними членами, але які невдовзі мали б спільний кордон із ЄС. Нова стратегія була покликана уникнути нових розподільчих ліній у Європі та сприяти стабільності й розвитку всередині та за межами нових кордонів об'єднаної Європи. Обіцянка розширення ЄС стала вагомим стимулом для держав Центральної та Східної Європи в перетворенні їхніх політичних та економічних систем, як це передбачено в Копенгагенських критеріях. Можливість вступу

до ЄС цим країнам дала Євросоюзу змогу формувати політичну й економічну модель, знищуючи економічні кордони та проводячи поступову гармонізацію й поліпшення умов життя та праці населення, а також дотримання принципів демократії й прав людини.

Польща упродовж 2000–2004 років зберегла «зразковий» процес демократизації та лібералізації. У зв'язку з євроінтеграційними аспіраціями держава в другій половині 1990-х років і в першій половині 2000-х років підпорядковувала зовнішню політику процесу європейської інтеграції. На практиці це означало декомунізацію країни, перевід тарифів і квот відповідно до керівних принципів СОТ, усунення торгівельних обмежень із державами-членами ЄС (за окремими винятками для деяких видів сільськогосподарської продукції). Найважливіша перевірка рівня демократичних змін у Польщі відбулася в грудні 2002 року, коли держава отримала офіційне запрошення на вступ до ЄС. На референдумі в червні 2003 року польські виборці більшістю голосів схвалили приєднання до ЄС [19].

Натомість в Україні в 1998–2004 роках Президент Л. Кучма був основним джерелом «прокламації» європейського вибору. З питань європейської інтеграції Глава держави не прагнув і не здобув підтримки від інших представницьких інститутів, таких як парламент. Жоден із них не прагнув, щоб неурядовий сектор або суспільство сприяло цій меті. Важливі документи, що визначають цілі та стратегії у відносинах із ЄС, а саме: «Стратегія інтеграції України до ЄС» 1998 року й «Програма інтеграції України до ЄС» у 2000 році, укази Президента країни – підписані без згоди або участі парламенту [9–10]. Це відбулося всупереч тому, що, відповідно до статті 85.5 Конституції України, парламент визначає принципи внутрішньої й зовнішньої політики.

Зважаючи на те що ЄС не визнавав європейських прагнень України, а й не зачиняв двері для перспективного членства, Київ прийняв із тривогою рішення ЄС офіційно відокремити у 2003 році документ «Ширша Європа – сусідство ініціативи від питання про можливе приєднання майбутньому». Виступаючи на Європейському економічному форумі у Варшаві у 2004 році, український Президент Л. Кучма сказав: «Ми не просимо багато від Європейського Союзу, ми тільки прагнемо з'ясувати, чи Європейський Союз хоче бачити Україну серед своїх членів-країн, чи ні» [11]. Глава держави висловив розчарування небажанням ЄС поширити асоційоване членство на Україну, незважаючи на неодноразові прохання країни зробити це. «Жоден із чиновників ніколи не заявив, що він хоче бачити Україну в ЄС», – зазначив Президент у відповідь на занепокоєння керівництва Євросоюзу з приводу можливої реакції росії як ключової перешкоди на шляху України до європейської інтеграції [41].

Однак водночас функціонував один із основних механізмів допомоги ЄС для України щодо демократії, прав людини та громадянського суспільства, а також джерело фінансування у вигляді *Європейської ініціативи в галузі демократії та прав людини*. Упродовж 2002–2004 років Україна була однією з основних країн цієї ініціативи й отримала 5,3 млн євро для покращення доступу до правосуддя та моніторингу прав людини. Перевагою цієї програми є те, що її виконували в партнерстві з неурядовими організаціями шляхом надання грантів без згоди уряду. Партнери, які мають право на фінансування, – це регіональні організації, неурядові структури, національні, регіональні й місцеві органи влади та державні установи, громадські організації, державні або приватні інститути. Водночас недоліком цієї ініціативи є обмеженість фінансування, складність процедури заявки на грант, що не дає змоги багатьом українським науково-дослідним організаціям застосувати її й отримати вигоду від цієї ініціативи [31].

В офіційних документах України європейська інтеграція позиціонувалася як основна стратегія економічного й соціального розвитку країни на найближчі десять років і в довготерміновій перспективі [21]. Більшого прогресу досягнуто на практичному рівні проєктів співпраці між ЄС та Україною. Президент та уряд зробили, здавалося б, активні кроки з інституціоналізації європейської інтеграції як основної мети зовнішньої політики. Пізніше Президент Л. Кучма відмовився підписати План дій ЄПС, заявивши, що він не пропонує нічого нового для України. Рівень «привілейованих відносин» між ЄС і їхніми сусідами-державами були пропорційні зобов'язанням європейської спільноти їхнім «спільним цінностям». Ця заява Л. Кучми призвела в подальшому майже до ізоляції України від цивілізованого світу. Держави-члени ЄС визначили, що внутрішні проблеми в Україні, які посилювалися, особливо у сфері основних прав людини і свобод, таких як свобода засобів масової інформації, принципів демократії й верховенства закону, розглядалися як головна перешкода на шляху України до об'єднаної Європи.

Насправді відмова Л. Кучми реалізувати оголошену ним європейську політику сприяла негативному іміджу і дискредитації серед української еліти. Формальна зміна правлячих еліт в Україні викликала розуміння того, що успішне «повернення до Європи» вимагає адекватного вдосконалення демократичних та економічних стандартів [34]. Форум для обміну думками з цього питання був організований на польсько-українській конференції з питань європейської інтеграції. У 2004 році проведена тільки одна

сесія (4 лютого 2004 року) під час візиту міністра закордонних справ України К. Гриценка до Варшави. Він підтвердив намір продовжувати політику зближення з ЄС. Також хотів, аби ЄС запропонував однозначну декларацію про те, коли Україна може набути членства та які стандарти передусім для цього повинні бути досягнуті. Майбутнє розширення й членство Польщі в ЄС розглядалися Україною як дуже позитивний чинник у довготривалій перспективі, але побоювання були висловлені щодо економічних проблем, які можуть виникнути відразу після приєднання у зв'язку із загальноєвропейськими антидемпінговими правилами, квотами й тарифами. Україна також прагнула партнерства й угоди про співпрацю з ЄС в адаптації до нової ситуації. Рішенню із цього питання передували консультації (за участю України, ЄС, чинних держав-членів і країн-кандидатів), а потім шляхом переговорів щодо протоколу розширення партнерства й угоди про співпрацю для нових держав [43].

Таким чином, розглядаючи розвиток відносин України та ЄС, зазначимо, що на початку 1990-х років ЄС не розглядав Україну як одну з країн Центральної та Східної Європи, що визначило подальший вибір політичних інструментів і посилило невизначеність орієнтації держави. Однак європейський вплив щодо української демократизації був дуже обмеженим, зважаючи на внутрішні чинники в країні: політична конкуренція була надзвичайно слабкою до 2000 року, лише піднесення у 2004 році дало змогу змінити владу через вибори. На думку більшості дослідників, котрі вивчають поширення демократії в країнах, які не є на цей момент готовими до вступу в ЄС, у впливі спільноти на цей процес немає іншого більш успішного інструмента стимулювання просуванню реформ, як членство в Євросоюзі.

У 2004 році затверджена *Європейська політика сусідства* (далі – ЄПС), яка поширює вплив на всі сусідні з ЄС держави – від Марокко та Єгипту до Закавказзя й Центральної Азії. Країни, на які поширювалася ця політика, були дуже різномірними як за рівнем свого соціально-економічного розвитку, так і за державним устроєм, що ускладнювало реалізацію програм і планів. Активність Польщі у сфері участі в програмах ЄС щодо держав пострадянського простору стала зростати в міру поглиблення польської інтеграції до ЄС. З урахуванням соціалістичного минулого для Польщі східний вимір «Європейської політики сусідства» став пріоритетним аспектом зовнішньої політики ЄС. Беручи активну участь у її реалізації, вона могла розраховувати на отримання політичних і, можливо, економічних дивідендів.

ЄПС спрямована на розширення й поглиблення політичних взаємин та економічного співробітництва в ЦСЄ, впливу на демократизацію політичного процесу реформ у цих державах. Стабільність і процвітання ЄС мали досягатися шляхом перенесення цінностей Євросоюзу, норм і стандартів в обмін на «доступ до спільного ринку» [4]. Передбачалося, що рівень нових стосунків залежатиме від прихильності кожної країни до спільних цінностей, таких як повага до прав людини, верховенства закону, належне управління, сталий розвиток і ринкова економіка [12].

Якщо країни-реципієнти виконували критерії, зазначені в ЄПС, вони могли отримати ширший доступ до ринку ЄС чи привілейований статус у двосторонніх торговельних відносинах. На думку деяких експертів, основна проблема полягала в тому, що ЄПС не передбачає інструментів для співробітництва з недемократичними державами. Якщо уряд країни-реципієнта не зацікавлений у співпраці з ЄС у галузі демократії, допомога неможлива, оскільки фінансову підтримку здійснюють через державні структури. ЄПС не містить конкретного аналізу ролі громадянського суспільства та шляху для його підтримки. З часом ЄС почав усвідомлювати недоліки у сприянні демократії й відсутність дієвих для цього інструментів демократичних перетворень у країнах, які не мають перспективи членства в найближчому майбутньому, що можна було простежити в зростанні тиску на авторитарний режим А. Лукашенка в Білорусі [23].

Між політологами, науковцями, політиками й дипломатами точиться дискусія щодо ролі та впливу ЄС стосовно держав ЦСЄ. Можемо зазначити, що до 2004 року ЄС не відігравав і не прагнув відігравати значної ролі у внутрішніх змінах колишніх республік СРСР і звертав більше увагу на південний схід Європи [15]. Із початком східного розширення ЄС прагнув проектувати свою «перетворювальну силу» далі до країн за межами своєї нової східної межі. Основним інструментом ЄПС став спільно узгоджений «План дій», що складається з великого переліку коротко- й середньострокових програм розвитку політичних та економічних реформ, які держави повинні виконувати для того, щоб наблизитися до ЄС [40].

Можемо погодитися з позицією, що, використовуючи політичну обумовленість вступу до євроспільноти, ЄС установлював демократичні правила, практики й умови, які цільові країни повинні виконати, аби отримати фінансову допомогу приєднання до інституційного об'єднання або отримання членства в ньому [30; 42]. Цілком погоджуємося з думкою Дж. Рейнхарда, що перспектива вступу до ЄС є дієвим інструментом для просування демократії в колишніх радянських державах [26]. Обумовленість умов вступу слугує в цьому контексті і як перспективний інструмент ЄС для заохочення демократії, і як

теоретична основа причинно-наслідкових зв'язків між перспективою членства в ЄС та успішним процесом демократизації в цільовій країні [18–17; 24; 29]. У зв'язку з тим що обумовленість основана на механізмі «батога і пряника», перспектива членства вважається тільки привабливим «батоком». Керуючись цим припущенням, критики стверджують, що ЄПС не може забезпечити привабливі стимули, не пропонуючи перспективи членства державам, які хотіли б на перспективу приєднатися до ЄС. Отже, ЄПС не в змозі реально впливати на процес їх демократизації через відсутність такої перспективи [3; 16; 26]. Країни, зацікавлені в інтеграції з ЄС, позитивно поставилися до того, що з усіх держав, які беруть участь у ЄПС, виділена група «європейських сусідів ЄС»; деякі з них відверто проголошують своє бажання вступити до ЄС [39]. Однак парадигма адаптації вичерпала себе, оскільки західні члени СНД або не хотіли (як, наприклад, росія та Білорусь), або були не в змозі (як Україна та Молдова) пристосуватися до нових умов.

Ф. Шіммельфенніг звертає увагу на те, що привабливим стимулом, крім перспективи членства, могли бути альтернативні чинники: торгівельні угоди (що, можливо, призведе до зони вільної торгівлі), безвізовий режим, спеціальні форми співпраці в деяких сферах політики, а також у галузі безпеки, посилення партнерських угод тощо) [28–29]. Найбільш загальна гіпотеза політичної обумовленості може бути сформульована так: рівень демократії в сусідніх країнах європейської спільноти збільшувався зі зростанням авторитету умовного стимулу ЄС [28]. Успіх двох хвиль розширення ЄС у 2004 і 2007 роках доводить ефективність поширення політичного впливу на країну, яка прагне вступити до ЄС, натомість не обов'язково доводить імовірність впливу на країну, яка не претендує на вступ, не визначилася або імітує це прагнення.

Незважаючи на доволі швидкий поступ Польщі в напрямі до виконання Копенгагенських критеріїв, перехід Польщі до демократії був ускладнений певними перешкодами й політичними скандалами, у центрі яких опинилася свобода засобів масової інформації та боротьба з корупцією, про що сказано в доповіді Європейської Комісії (2002). За даними «Трасперенсі Інтернешнл» Польща посіла 45 місце зі 102 країн у щорічному «Індексі сприйняття корупції» за 2002 рік. Характерно, що у 2004 році показники корупції в Польщі за даними цієї ж установи ще більше погіршилися, що визначило розміщення країни на 67 місці зі 146 країн [19]. Упродовж 2000–2004 років Ф. Хаус визначив для Польщі перше місце в рейтингу з політичних прав і друге місце з громадянських свобод (а у 2004 році Польща вже посідала перше місце з дотримання громадянських свобод) [14; 19].

Результатом подолання вищезгаданих перешкоди на шляху до європейської інтеграції став вступ Польщі до ЄС 1 травня 2004 року. Членство в євроспільноті вимагало виконання завдань, із-поміж яких – забезпечення стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство закону, права людини та повагу й захист меншин. Включення Польщі в систему координації в спільній зовнішній політиці й політиці безпеки дало країні можливість взяти активну участь у діяльності в різних інститутах ЄС. Після повноцінного входження Польщі до ЄС відбулися важливі зміни, зокрема передбачалася спільна відповідальність за розроблення позиції в рамках ОБСЄ. Це означало повний доступ до інформації про національні позиції окремих держав-членів, для дипломатів – це участь у різних зустрічах ОБСЄ, конференціях і семінарах, де повинна бути вироблена спільна позиція ЄС [22].

Двостороння допомога стала важливим інструментом польської зовнішньополітичної діяльності. Щороку польське Міністерство закордонних справ визначало пріоритетність реципієнтів та оголошувало їх разом із рівнем фінансування з метою надання допомоги кожній із країн. У цьому контексті П. Поспієшна порушує питання, чому польський уряд надавав допомогу іншим країнам. В офіційних документах зазначено, що існує дві головні групи чинників: міжнародні зобов'язання й національні інтереси. З урядових документів стає зрозуміло, що польська влада не лише прагнула досягнути географічної спрямованості допомоги, а й мала глобальну мету – відстоювання свої національних інтересів. МЗС діяло на основі «Стратегії розвитку співробітництва Польщі», прийнятої у 2003 році. У цьому документі зазначено, що основною метою допомоги з боку польського МЗС є підтримка сталого розвитку, скорочення бідності, сприяння демократії, верховенства закону і прав людини.

Членство Польщі в ЄС суттєво вплинуло на її участь у підтримці країн-претендентів на вступ. Держава підтвердила свою політичну й економічну готовність увійти до кола провідних європейських донорів допомоги як на регіональному, так і на глобальному рівні. Оскільки ЄС є одним із найбільших донорів у світі, нові члени зобов'язані надавати підтримку країнам, що розвиваються. Відповідно, Польща, як й інші країни ЄС, повинна мати розвинену інституційну систему надання допомоги та реалізовувати програми, що співфінансуються Євросоюзом.

Отже, з моменту вступу Польщі в ЄС значна частина польської допомоги була спрямована через установи та програми, які управляються Європейською комісією. За даними річного звіту МЗС, польська

частка в загальному бюджеті допомоги ЄС у 2006 році становила 2,5% й була найбільшою з усіх нових держав-членів. Польський внесок перевищив навіть роль деяких старих членів ЄС, таких як Австрія, Ірландія та Фінляндія [23]. Із 2006 року іноземна поміч із боку МЗС проводилася через програму під назвою «Польська допомога», була класифікована за двома основними напрямками: першим – допомога з метою розвитку, другим – підтримка процесу побудови демократії та громадянського суспільства [23].

Таким чином, у політиці розширення ЄС Польща виступала ключовою країною, яка демонструвала успіх політичних реформ для всього пострадянського простору. ЄС використовував політику Польщі у відносинах зі своїми східними сусідами як стимул до двох дискусій про те, як проводити політику ЄС щодо росії, України та Білорусі, а також більш широкого питання – про мінливий характер відносин між ЄС і його державами-членами [6]. ЄС був до України досить вимогливим партнером, що деякою мірою визначало напрям, у якому Україна розвивалася. Його вимоги були спрямовані на чотири сфери: демократію і свободу слова, гармонізацію українського законодавства зі стандартами ЄС, боротьбу з корупцією й економічні перетворення. Упродовж 2003–2004 років ЄПС була кращим, на що могла сподіватися Україна з боку ЄС.

У цьому контексті важливо відповісти на запитання: які стимули пропонував ЄС для України замість перспективи членства й чи підходять вони для успішного просування демократії. Україна – наочний приклад із таких причин: після розширення ЄС на схід вона стала суміжною до нього державою географічно, геостратегічно й економічно. Хоча демократія далеко не повністю реалізована, Україна подавала надію на розвиток у напрямі демократичних стандартів у багатьох галузях. У ЄС не готові були запропонувати членство, тому основне завдання на той час – спроектувати відповідну альтернативну політику щодо України [26]. Із цього приводу Дж. Рейнхарт ставить запитання: «Чи застосовує ЄС демократичну обумовленість у відносинах з Україною?» Оскільки у Плані дій умови визначені настільки широко й неоднозначно, що український уряд не міг знати, які саме зміни необхідні та які заходи були б задоволені в ЄС [26]. Останній критикував Україну за небажання боротися з корупцією (наприклад, у 2002 році в «Трасперенсі Інтернешнл» Україна зайняла 85 місце з-поміж 102 країн у щорічному «Індексі сприйняття корупції» [35]).

Ситуація змінилася внаслідок Помаранчевої революції. Під час подій кінця 2004 року ЄС надав допомогу Україні у виробленні компромісу між конфліктними сторонами, що дало змогу організувати третій тур президентських виборів, які, на відміну від перших двох раундів, були переважно незалежними й справедливими [33]. Присутність представників ЄС високого рівня в особі Х. Солани, О. Квасневського й В. Адамкуса була визначальною для досягнення компромісу. Не менш важливий внесок ЄС у вільні та справедливі вибори: Україна отримала від деяких держав-членів ЄС і неурядових організацій фінансову підтримку для моніторингу виборів і відправку делегації спостерігачів (безпосередньо через Європейський парламент та опосередковано через Раду Європи й ОБСЄ). Регулярна увага ЄС до виборчих питань у доповіді про прогрес ЄПС в Україні підтверджує систематичну увагу щодо вільної й справедливої природи українських виборів, політичних свобод і прав, діяльності засобів масової інформації [33].

Помаранчева революція показала здатність України прийняти основоположні європейські цінності демократії, ринкової економіки, прав людини та законодавства ЄС [37]. Дещо покращився імідж України щодо питань, пов'язаних із демократизацією держави. Політична ситуація наприкінці 2004 року засвідчила, що український народ віддав перевагу сценарію демократичного розвитку країни. Підтримавши першу хвилю інституційних реформ під час Помаранчевої революції, держава зіштовхнулася з великими труднощами у формуванні стійких коаліцій для подальших інституційних реформ. ЄС шляхом надання економічних стимулів, а не спонуканням до членства міг використати сильні ділові інтереси олігархічних кланів виходу на ринки ЄС, щоб мотивувати їх спільно управляти інституційною конвергенцією знизу до верху [20].

У Києві підвищилися очікування й вимоги до системи європейської зовнішньої політики. Під час президентської виборчої кампанії питання про міжнародну орієнтацію України вже набуло певної популярності. Ненасильницькі масові протести, мирне вирішення кризи під час повторних виборів змогли усунути найважливіший камінь спотикання між ЄС та Україною, тобто розрив між декларованою відданістю Києва європейським цінностям і політичною реальністю в Україні. У дуже оптимістичному настрої після кризи кандидат у президенти України В. Ющенко заявив, що він зробить допуск до ЄС пріоритетом, і виклав план із чотирьох пунктів для членства в ЄС. Уже будучи Президентом, В. Ющенко під час кількох візитів до країн Західної Європи заявляв, що Україна відходить від наявної до того часу «багатовекторної» зовнішньої політики й що пріоритетом країни стає отримання членства в ЄС і НАТО. Він також закликав до «зрозумілої європейської перспективи», яка буде представлена в Україні.

Загалом ці зусилля сформували послідовну кампанію лобіювання з метою завоювати підтримку до прагнень Києва щодо європейського членства, зміну уявлень у Європі після Помаранчевої революції. Київ також поставив перед собою конкретні завдання, зокрема статус ринкової економіки, підтримка вступу до СОТ, ЄС, Угоди про вільну торгівлю і спрощений візовий режим [27]. Експерти (А. Аслунд та М. Макфол [1], А. Вілсон [38], П. Данієрі [7]) вважають, що ЄС не міг знизити демонстрацію прагнень членства України, підтримку європейських цінностей під час бурхливих днів масових акцій протесту проти фальсифікацій. Євросоюз однак категорично опирався відкриттю «питання членства» й наполягав на розгляді відносин у рамках ЄПС. Зокрема, Євросоюз виступав за прийняття й здійснення Плану дій, який сформульований у вересні 2004 року (тобто ще під час президентства Л. Кучми). Був прийнятий так званий «Список додаткових заходів», у якому містяться деякі значні поступки українській стороні. Помаранчева революція створила такі високі очікування у відносинах із ЄС, що нові рамки стосунків з акцентом на прагматичні напрями співробітництва без кінцевої мети вже не могли задовольняти.

Отже, постпомаранчеве керівництво України сподівалося на перспективу членства й неохоче погодилося підписати трирічний План у лютому 2005 року. У ньому Україна погодилася на повну демократизацію державних структур, лібералізацію та правове регулювання економічної сфери відповідно до стандартів ЄС, тоді як Євросоюз увів Спеціальну програму ТАСІС, розширення ЄПС і програму спільноти «Interreg» для Польщі, України й Білорусі. Україні також пообіцяли вступ у Всесвітню організацію охорони здоров'я (ВООЗ) і визнання її статусу вільної ринкової економіки. План дій «Україна – ЄС» був підписаний як конкретна стратегія розвитку відносин із ЄС у рамках ЄПС. Незважаючи на цей документ та ініціативу, було відчутно обмежено прогрес у реальній внутрішній підготовці України до інтеграції в ЄС. Багато українських чиновників, знімаючи з себе провину, стверджували, що створена система інститутів, відповідальних за реалізацію інтеграційної політики, була неоднозначна й суперечлива. Офіційні відносини між ЄС та Україною, які спочатку базувалися на Угоді про партнерство і співробітництво, доповнено новою угодою, щодо якої ЄС почав переговори з Україною ще в березні 2007 року [26].

Наступним кроком у східному напрямі зовнішньої політики ЄС стала запропонована Польщею разом зі Швецією ініціатива *Східного партнерства*, охоче схвалена Євросоюзом, – політика Європейського Союзу, що має на меті зміцнення стосунків зі східними сусідами ЄС і є продовженням східного напрямку чинної Європейської політики сусідства. Східне партнерство було урочисто відкрито Європейським Союзом у Празі 7 травня 2009 року, де взяли участь М. Баррозу, Х. Солана, представники всіх країн ЄС, Східного партнерства, Європейського парламенту, економічного й соціального комітету ЄС, Європейського інвестиційного банку та Європейського банку реконструкції та розвитку [8]. Українська делегація на чолі з Президентом В. Ющенком також узяла участь у саміті. Перша зустріч міністрів закордонних справ у рамках «Східного партнерства» відбулася 8 грудня 2009 року в Брюсселі [39]. Східна політика ЄС стосувалася також російської федерації (ураховуючи сусідство Фінляндії, Естонії, Латвії, Литви та Польщі з Калінінградською областю росії), Білорусі й України, а після входження до складу ЄС Румунії також і Молдови. Після ініційованого Швецією та Польщею чеського головування у 2009 році програма «Східне партнерство» розширила сферу дії «добросусідства» щодо Грузії, Азербайджану й Вірменії.

Східне партнерство стало новим інструментом політики взаємодоповнюваності двостороннього та багатостороннього співробітництва з ЄС. На думку О. Стегнія, Східне партнерство водночас було для України важливим напрямом для просування й підтримки багатосторонньої співпраці з європейською спільнотою, а також як платформа для регіонального діалогу, яка теоретично мала підвищити шанси України для здійснення регіонального лідерства [32].

У випадку з Україною підхід ЄС у просуванні демократії був ціліснішим, ніж щодо інших держав, адже репрезентує використання різних аспектів демократії, спрямованих упродовж тривалого часу в рамках проєктів і діалогу. Деякі з них не мали пріоритету в ЄС та Україні до недавнього часу. З приводу цього С. Стюарт окреслює дві головні причини: по-перше, Україна за президентства В. Ющенка (2005–2010) досягла результатів у просуванні демократії, тоді як росія при президентові В. Путіні і прем'єр-міністрові Д. Медведєві виразно відкидала подібні зусилля; по-друге, розуміючи важливість росії у сфері енергетики й безпеки, держави-члени ЄС відмовилися від відчуження російської еліти в наполяганні імплементації проєктів, спрямованих на просування демократії [33].

Україна серйозно постраждала від великої кризи 2008–2009 років, і це негативно вплинуло на формування української внутрішньої та зовнішньої політики в наступний період, а також на рішення уряду України шукати більш тісних відносин із росією відразу після президентських виборів 2010 року. Тим

не менше аналітики вважають, що більш тісні стосунки з росією не повинні були негативно позначитися на зусиллях України в процесі її інтеграції до ЄС [5].

З 2010 року в Україні правлячою коаліцією керувала Партія регіонів. Тоді ж на пост Президента України було обрано В. Януковича, який засвідчив прихильність до європейської інтеграції, але разом із тим український уряд підписав низку угод про співпрацю з Росією, які можна інтерпретувати як зрушення в зовнішніх стосунках України в бік реінтеграції з Росією.

21 листопада 2013 року урядом М. Азарова було зірвано підписання угоди про євроінтеграцію, після чого почали збиратися перші мітингувальники на Майдані Незалежності в м. Києві. Супротив проти відходу політичного керівництва країни від законодавчо закріпленого курсу на європейську інтеграцію та подальшої протидії цьому курсу отримав назву Революція Гідності (або Євромайдан). Одними з головних причин протестів стали надмірна концентрація влади в руках В. Януковича та його «сім'ї» й небажання народу України миритися з перетворенням країни не лише де-факто, а й де-юре на одну з колоній росії. Із цього періоду, на нашу думку, розпочинається новий етап відносин у системі міжнародних відносин ЄС-Польща-Україна-росія.

Отже, можемо підсумувати, що після розширення ЄС політичний вплив на держави Східної Європи змінився у зв'язку із залученням нових держав-членів, які долучилися до формування політики ЄС. Дві хвилі розширення принципово змінили геополітичну карту Європи, яка перетворилася на суцільне інтеграційне об'єднання, і змусили Європейський Союз внести суттєві корективи в інтеграційну стратегію щодо взаємин із країнами, які стали його новими сусідами. Інструментом підтримки демократичних перетворень та економічного розвитку в пострадянських країнах була Європейська політика сусідства, більшість положень якої базувалася на принципах, що визначали процес європейської інтеграції протягом усього періоду її розвитку. Відповідно до теорії неофункціоналізму, вони були втілені в принципі прагматичного детермінізму або прагматичних інтересів, виходячи з якого для ЄС було важливо сформулювати вздовж своїх східних кордонів пояс стабільності й безпеки.

Отже, досвід європейської та євроатлантичної інтеграції Республіки Польща засвідчує, що послідовність реформ, політична консолідація еліт і чітке визначення інтеграційного курсу як стратегічного державного інтересу можуть забезпечити успішне приєднання до провідних міжнародних структур, навіть за умов зовнішнього скептицизму та внутрішніх економічних і політичних труднощів. Польща змогла використати інструменти економічної модернізації, зокрема «План Бальцеровича», поєднати внутрішні трансформації із зовнішньополітичними пріоритетами й отримати вагомий політичний й економічний дивіденд від членства в ЄС і НАТО. Її приклад свідчить, що ключовими факторами успіху є здатність інтегрувати економічні, правові й інституційні стандарти, адаптуючи їх до національних умов, а також уміння вести конструктивний діалог із суспільством і міжнародними партнерами.

Для України польський шлях є цінним джерелом практичних уроків. Період 1990–2014 років в українсько-європейських відносинах показав, що відсутність системної консолідації еліт, непослідовність внутрішніх реформ та обмежена інституційна спроможність уповільнюють інтеграційний поступ. Угоди з ЄС, ініціативи «Європейська політика сусідства» та «Східне партнерство» створили основу для політичного діалогу й секторальної співпраці, однак без чіткої перспективи членства їхній вплив на глибинні демократичні перетворення був обмеженим. Водночас події Помаранчевої революції та Революції Гідності засвідчили високий суспільний запит на європейські цінності, політичну свободу й економічну інтеграцію з ЄС.

Роль Польщі як посередника й адвоката України в європейських інституціях мала суттєве значення, особливо у сфері просування українських інтересів на рівні ЄС. Польський досвід підтверджує, що успішна інтеграція потребує поєднання політичної волі, інституційної спроможності, готовності до глибоких економічних і правових реформ та активної дипломатії. Для України адаптація цього досвіду має спиратися на власні національні особливості, реалії безпекового середовища й необхідність синхронізації внутрішніх реформ із зовнішньополітичними пріоритетами.

Отже, в умовах сучасних викликів безпеки та глобальної нестабільності польська модель може стати не лише орієнтиром для України на шляху до ЄС і НАТО, а й платформою для розроблення власної, комплексної стратегії інтеграції, яка поєднуватиме ефективне реформування держави, розвиток громадянського суспільства, економічну стійкість і зміцнення регіонального співробітництва в рамках східного виміру Європейського Союзу.

Література:

1. Aslund A., McFaul M. *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*. Washington, DC : Carnegie Endowment for International Peace, 2005.

2. Cieszkowski A. Polityka rozszerzonej Unii Europejskiej wobec wschodnich sąsiadów – wkład Polski. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*. 2003. S. 54.
3. O'Donnell C.M., Whitman R.G. Das Phantom Zuckerbrot. Die Konstruktionsfehler der ENP. *Osteuropa*, 2007. Vol. 57. № 2–3. P. 95–104.
4. Communication from the Commission “European Neighbourhood Policy Strategy Paper”. 2004. URL: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf (дата звернення: 29.05.2025).
5. Conolly R., Copsey N. The Great Slump of 2008–9 and Ukraine's Integration with the European Union. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 2011. Vol. 27. № 3–4. P. 541.
6. Copsey N., Pomorska K. Poland's power and influence in the European Union: The case of its eastern policy. *Comparative European Politics*. 2010. Vol. 8. № 3. P. 304.
7. D'Anieri P. What Has Changed in Ukrainian Politics? *Problems of Post-Communism*. 2005. P. 53.
8. Dangerfield M. The Contribution of the Visegrad Group to the European Union's 'Eastern' Policy: Rhetoric or Reality? *Europe-Asia Studies*. 2009. Vol. 61. № 10. P. 1741–1742.
9. Decree by the President of Ukraine on the Approval of the Strategy of Ukraine's Integration to the European Union. 1998. № 615. 11 June. URL: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/en/846.htm> (дата звернення: 29.05.2025).
10. Decree of the President of Ukraine on the Programme of Ukraine's Integration with the EU. № 1072/98. 14 September 2000.
11. EU warns Ukraine against deeper integration in single economic space. ITAR-TASS, 30 April 2004.
12. European Commission. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. *European Neighborhood Policy: Strategy Paper*, COM(2004) 373 final. Brussels, 5 December 2004. URL: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf (дата звернення: 13.07.2025).
13. European Council at Corfu 24–25 June 1994. Presidency Conclusions, Part II: Common Foreign and Security Policy, I: Ukraine. Press Release, Brussels, 24 June 1994.
14. Freedom in the World Country Report. Poland. Freedom House. URL: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=21&year=2007> (дата звернення: 13.07.2025).
15. Fritz V. New divisions in Europe? East–East divergence and the influence of European Union enlargement. *Journal of International Relations and Development*, 2005. № 8. P. 192.
16. Kempe I. Zwischen Anspruch und Realität: Die Europäische Nachbarschaftspolitik. *Osteuropa*. 2007. Vol. 57. № 2–3. P. 57–68.
17. Kneuer M. Demokratisierung durch die EU: Süd- und Ostmitteleuropa im Vergleich. Wiesbaden : Verlag für Sozialwissenschaften, 2007.
18. Kubicek P.J. The European Union and Democratization. London : Routledge, 2003.
19. Makhorkina A. Quo Vadis? Polish-Ukrainian Relations in the Enlarging Europe, 1991–2004. Old Dominion University, 2007. 407 p.
20. Melnykovska I., Schweickert R. Bottom-up or top-down: what drives the convergence of Ukraine's institutions towards European standards? *Southeast European and Black Sea Studies*. 2008. Vol. 8. № 4. P. 445.
21. Molchanov M. A. Ukraine and the European Union: a Perennial Neighbour? *European Integration*, 2004. Vol. 26. № 4. P. 453.
22. Piatkowska A. Poland in the Organisation for Security and Co-operation in Europe in 2003–2004. *Yearbook of Polish Foreign Policy (English Edition)*. 2005. № 1. P. 257–258.
23. Pospieszna P. When Recipients Become Donors: Polish Democracy Assistance in Belarus and Ukraine. *Problems of Post-Communism*. 2010. Vol. 57. № 4. P. 5–6.
24. Pridham G. *Building Democracy? The International Dimension of Democratisation in Eastern Europe*. 2nd ed. London : Leicester University Press, 1997.
25. Radio Free Europe / Radio Liberty, 17 October 2002. URL: <http://www.hri.org/news/balkans/rferl/2002/02-10-17.rferl.html> (дата звернення: 29.05.2025).
26. Reinhard J. EU Democracy Promotion through Conditionality in its Neighbourhood: The Temptation of Membership Perspective or Flexible Integration? *Caucasian Review of International Affairs*. 2010. Vol. 4. № 3. P. 196–205.
27. Roth M. EU-Ukraine Relations After the Orange Revolution: The Role of the New Member States. *Perspectives on European Politics and Society*. 2007. Vol. 8. № 4. P. 509–510.
28. Schimmelfennig F., Scholtz H. Legacies and Leverage: EU Political Conditionality and Democracy Promotion in Historical Perspective. *Europe-Asia Studies*. 2010. Vol. 62. № 3. P. 445.
29. Schimmelfennig F., Sedelmeier U. *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Ithaca, NY : Cornell University Press, 2005.
30. Smith K. E. Western Actors and the Promotion of Democracy. In: Zielonka J., Pravda A. (eds.) *Democratic Consolidation in Eastern Europe*. Oxford : Oxford University Press, 2001.
31. Solonenko I. The European Union as Democracy Promoter: The Case of Ukraine. *The Romanian Journal of Political Sciences*. 2005. № 2. P. 62–63.
32. Stegnyy O. Ukraine and the Eastern Partnership: ‘Lost in Translation’? *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 2011. Vol. 27. № 1. P. 55.
33. Stewart S. EU Democracy Promotion in the Eastern Neighbourhood: One Template, Multiple Approaches. *European Foreign Affairs Review*. 2011. Vol. 16. P. 611.
34. Svetlov O. Ukraine's ‘Return to Europe’: Path Dependence as a Source of Mutual Elite Misunderstanding. *Perspectives on European Politics and Society*. 2007. Vol. 8. № 4. P. 529.
35. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2002. *Transparency International Press Release*. URL: www.transparency.org (дата звернення: 13.07.2025).

36. Turczyński P. European Policy towards Ukraine. *The Polish Quarterly of International Affairs*. 2005. № 2. P. 52.
37. Vinhas de Souza L., Schweickert R., Movchan V., Bilan O., Burskovskyj I. Now so near, and yet still so far: Relations between Ukraine and the European Union. In: Havrylyshyn O., Vinhas de Souza L. (eds.) *Return to Growth in CIS Countries*. Berlin : Springer, 2006. P. 144–190.
38. Wilson A. Ukraine's Orange Revolution. New Haven & London : Yale University Press, 2005.
39. Wojna B., Gniazdowski M. (eds.) *Partnerstwo Wschodnie – raport otwarcia*. Warszawa, 2009.
40. Wolczuk K. Implementation without Coordination: The Impact of EU Conditionality on Ukraine under the European Neighbourhood Policy. *Europe-Asia Studies*. 2009. Vol. 61. № 2. P. 188–189.
41. Woronowycz R. Kuchma expresses exasperation with EU. *The Ukrainian Weekly*, 2003. Vol. LXXI. № 40. URL: <http://www.ukrweekly.com/Archive/2003/400307.shtml> (дата звернення: 13.07.2025).
42. Youngs R. The European Union and the Promotion of Democracy. *Europe's Mediterranean and Asian Policies*. Oxford : Oxford University Press, 2001. P. 192.
43. Zajackowski W. Polish-Ukrainian Relations. *Yearbook of Polish Foreign Policy (English Edition)*. 2005. № 1. P. 125.
44. Мартинов А.Ю. Договір про партнерство й співробітництво між Україною та Європейським союзом 1994. *Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наук. думка, 2004. Т. 2 : Г-Д. С. 432.*
45. Моцик О. Східне партнерство – додатковий шанс на зближення з ЄС. *Дзеркало тижня*, 24 квітня 2009. URL: http://gazeta.dt.ua/POLITICS/shidne_partnerstvo__dodatkoviy_shans_na_zblizhennya_z_es.html (дата звернення: 13.07.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 15.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.09.2025

Дата публікації: 28.11.2025